
ՎԵՐՆԱԳԻՐԸ ԵՎ ՊԱՐԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՏԵՔՍՏ ԲԱՂԱԴՐՈՂ ՄԻԱՎՈՐՆԵՐ

ՄԻՐԱՆՈՒՇ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

Տեքստի լեզվաբանության պատմության ընթացքում տեքստի սահմանման և սահմանների որոշման կողքին կարևորություն է ստացել նաև տեքստը բաղադրող միավորները ուսումնասիրելը: Տեքստակազմիչ տարրերի առանձնացումը կատարվում է գլխավորապես իմաստաբանական և կառուցվածքաբանական հայեցակետերով: Տեքստը՝ որպես մտքի որոշակի ընթացք արտահայտող հյուսվածք, հիշված երկու առումով էլ բարդությունների առաջ է կանգնեցնում լեզվաբանին. մի կողմից՝ պարզ է, որ ցանկացած տեքստ, սկսած բանավոր երկխոսությունից մինչև գրական մեծ և փոքր ստեղծագործություններ, միշտ ինչ-որ միավորներից է ամբողջանում, մյուս կողմից՝ ցանկացած տեքստ ըստ էության մեկ ամբողջական բովանդակության կրող է, թեև բաղկացած է համեմատաբար փոքր իմաստակիր միավորներից, և այդ բովանդակային ամբողջը մասնատելը լավագույն դեպքում պարադոքսային է թվում:

Լեզուն փակ համակարգ է, որը ընդունակ է ծնունդ տալու անընդհատ բազմապատկվող տեքստերի բաց բազմության¹: Քանի որ միտքը ներկայացնում է իրականության հատվածների միջև հաստատված կամ հաստատվող հարաբերությունները՝ որպես արտահայտման ձև օգտագործելով լեզվում ամրակայված անվանումների կապակցությունը, ուրեմն միտքը կարող է անվերջության աստիճանի հասնել, իսկ լեզվական միավորները ըստ էության սահմանափակ են, կամ գոնե ժամանակային առումով դրանց քանակական փոփոխականությունը զիջում է մտքի փոփոխականությանը: Պարզ է, որ բազմազան ու բազմաբանակ մտքերի արտահայտության անհրաժեշտությունը լեզվական միջոցների տարբերակայնության ծնունդ է տալիս: Պատահական չէ, որ գոյություն ունեն գեղարվեստական ու խոսակցական պատկերավորության տարատեսակ հնարքներ, ոճեր, ուղղություններ: Այս առումով հետաքրքիր է նկատել, որ մտքի ընդարձակությունը ոչ միշտ է պարտադրում արտահայտության լեզվական միջոցների մեծ քանակ: Օրինակ՝ հնչած կամ գրված մենաբառ նախադասությունը կարող է ավելի ընդարձակ վերլուծությունների՝ մտքերի հոսքի հիմք դառնալ, քան բազմաթիվ բազմանդամ նախադասությունների համադրությունը: Այդպես է, քանի որ տեքստ բաղադրող յուրաքանչյուր լեզվական միավոր իր հերթին, այսպես ասած, ճշգրտում է տեքստն ընկալողի մտքերի

---

¹ Տե՛ս **Лотман Ю.** Статьи по семиотике культуры и искусства. СПб., 2002, էջ 59:

ուղղությունը. համեմատենք, օրինակ, հետևյալ նախադասությունները.

Դատարկություն:

Դատարկություն է:

Դատարկություն է շենքում:

Դատարկություն է շենքում կեսօրին:

Սակայն որքան սեղմ է մտքի արտահայտությունը, այնքան ավելի մեծ է հավանականությունը, որ խոսքը՝ կցկտուր, իսկ մտքի կրած բովանդակությունը անմատչելի կմնա:

Մինևույն ժամանակ, որքան ընդարձակ է տեքստը, այնքան շատ են բովանդակային հանգույցները, կամ, այլ կերպ ասած, տվյալ տեքստի որպես բարդ մտքի կրած բովանդակությունը մի տեսակ մասնատված կամ տարաբաշխված է ներկայանում: Այդ հանգույցները ընդարձակ տեքստում տեղակայվում են տեքստը բաղադրող այն հատվածներում, որոնք ընդունված է անվանել «պարբերություն», իսկ այդ բոլոր բովանդակային հանգույցները միասին կոչված են արտահայտելու մեկ բովանդակություն (անվանենք այն գերբովանդակություն) : Գերբովանդակությունը հեղինակի կողմից կարող է ընդգծվել տեքստի ոչ պարտադիր բաղադրիչի՝ վերնագրի միջոցով²:

Միտքը՝ լայն առումով, բարդ բովանդակություն է՝ մտածողության միավոր, որի բարդության աստիճանը բնականաբար ենթադրում է արտահայտության ձևի բարդության համապատասխան աստիճան: Օրինակ՝ միտքը՝ որպես փոխանցվող բովանդակություն, ընդարձակ է, ուրեմն այն արտահայտող ձևը համապատասխան ծավալ կունենա: Լեզվական ոլորտում բարդ բովանդակության կամ գերբովանդակության արտահայտման և գոյության միակ ձևը և միջոցը տեքստն է:

Արդեն պարզ է, որ ինչպես ցանկացած բարդ ամբողջ, այնպես էլ բարդ միտքը կազմված է այդ ամբողջի համեմատությամբ փոքր չափ ու հարաբերական ավարտունություն ունեցող միավորներից: Տեքստում այդպիսի միավոր է պարբերությունը: Գիտական տարբեր ուսումնասիրություններում նշվում է, որ պարբերությունը տեքստ բաղադրող միավոր է³: Պարբերությունը այնպիսի միավոր է, որը բարդ միտք բաղադրող միավորներից առավելագույնը մեկի արտահայտությունն է: Այսինքն՝ պարբերությունը տեքստի այն բաղադրիչն է, որ կազմված է մեկ կամ մեկից ավելի այնպիսի նախադասություններից, որոնցից մեկը մյուսից տրամաբանական կախվածություն ունի, սակայն բոլորը միասին տրամաբանական առումով հարաբերականորեն անկախ են նույն տեքստի մյուս նախադասություններից:

² Որոշ մասնագետներ ուրվագծում են գերբովանդակության զաղափարը՝ այն անվանելով մակրոկատույց, որը կարող է արտահայտվել, օրինակ, վերնագրի, ամփոփումների, թեման արտահայտող նախադասությունների մեջ (տե՛ս **Земская Ю., Качесова И.** и др. Теория текста. М., 2010, էջ 111):

³ Տե՛ս, օրինակ, **Болотнова Н.** Филологический анализ текста. М., 2005, էջ 251, **Гальперин И.** Текст как объект лингвистического исследования. М., 2007, էջ 26:

Կարելի է ասել, որ պարբերությունը, ըստ էության, տեքստի՝ բովանդակային առումով տրամաբանական շեշտ ունեցող հատվածն է, և ուրեմն այն, որ սովորաբար պարբերությունը որպես տեքստ կազմող միավոր թվարկվում է վերհաստոյթային միավորներին հավասար և նրանցից գատ, ինչ-որ չափով կասկածելի է: Գուցե արժե պարբերությունը ընդունել որպես տեքստի դարձյալ վերհաստոյթային, բայց պարզապես հնարավոր միավոր՝ այնպիսին, որի գոյությունը հնարավոր է, բայց պարտադիր չէ: Պարբերությունը որպես տեքստի վերհաստոյթային միավոր դիտելու դեպքում հնարավոր կլինի սահմանել, որ, օրինակ, չափածո տեքստերում այդ միավորի գործառույթը իրականանում է տաղաչափական այլնայլ հատկանիշների շնորհիվ: Պարբերությունը գուտ բովանդակայնորեն որսալի միավոր է, որը ձևական առումով կարգավորվում է տվյալ լեզվի քերականության միջոցով և չի կարող առանձնացվել որոշակի յուրահատկություններով. ցանկացած բովանդակություն կարող է դրվել հեղինակային կամայական ձևի մեջ:

Պարբերությունը գուտ բովանդակային պլանում է հնարավոր առանձնացնել որպես տեքստի բաղադրիչ միավոր: Այն, ըստ էության, տեքստի ուրվականատիպ բաղադրիչ է, որի գոյությունն ապացուցող և այն հերքող փաստերը հավասարապես համոզիչ են: Գոյության վերաբերյալ փաստեր ասելիս բնականաբար նկատի ունենք այն, որ ամեն դեպքում ցանկացած ընդարձակ տեքստ ձևային առումով բաղկացած է հատուկ կերպով առանձնացված մեկ կամ մի քանի նախադասությունների խմբերից, իսկ բովանդակային առումով դարձյալ ցանկացած տեքստի գերբովանդակություն բաղկացած է բովանդակային հանգույցներից, կամ, եթե հակառակ ուղղությամբ վերլուծենք, ցանկացած տեքստի գերբովանդակություն ի վերջո արդյունք է մի շարք բովանդակային հանգույցների հանրագումարի: Հետաքրքիր է նկատել, որ ձևային առումով երկու տարբեր ուղղություններով վերլուծել հնարավոր չէ, այսինքն՝ չենք կարող ասել, որ ցանկացած տեքստ՝ որպես մեկ ամբողջ և փոխանցվող գերբովանդակության հարաբերականորեն ավարտուն լեզվական արտահայտություն, ի վերջո, մի շարք պարբերությունների համադրություն է: Եթե ընդունենք, որ «տեքստը հաղորդակցում է հեղինակի և ընթերցողի միջև»⁴, ապա տեքստը փաստորեն հաղորդակցական գործընթացի երկու կողմերը (հեղինակ, ընկալող) իրար է կապում՝ վերածվելով երկու հանդիպակաց ընթացքների հատման կետի, և պարզ է, որ գերբովանդակության՝ բովանդակային հանգույցներից համադրված լինելու մասին հնարավոր է պնդել՝ միայն նկատի ունենալով ընկալողից դեպի տեքստ ընթացքը:

Ասվածը նշանակում է, որ հեղինակը տեքստը կազմելիս միշտ նախնառաջ ունենում է գերբովանդակության մտային պատկերը, որը

---

⁴ Барр Р. Сад, Фурье, Лойола. М., 2007, с. 56.

տեքստի վերածելիս բաշխվում է պարբերությունների մեջ, իսկ ընկալողը պարզապես չի կարող ունենալ գերբովանդակությունը՝ որպես տվյալ տեքստի վերաբերյալ ի սկզբանե եղած գիտելիք. ընկալողի համար գերբովանդակությունը բացահայտվում է միայն բովանդակային հանգույցների՝ պարբերությունների միջոցով, ընկալողը գերբովանդակությունը աստիճանաբար է բացահայտում՝ տեքստային «կառույցում բացահայտելով կարևորագույն բաղադրիչները, մասերը, դրվագները»⁵: Ընդ որում, ամենաբարձր հավանականությունը, որ տվյալ տեքստի հեղինակային գերբովանդակությունը կատարելապես և ճշգրտորեն բացահայտված կլինի ընկալողի կողմից, թերևս տեղի ունի միայն գիտական, այն էլ՝ ճշգրիտ և բնագիտական տեքստերի դեպքում, իսկ նույնի ամենացածր հավանականությունը գեղարվեստական տեքստերի դեպքում է:

Պարբերությունը որպես տեքստակազմիչ միավոր առանձնացնել կարելի է միայն նկատի ունենալով դրա՝ բովանդակության տարր կրելը, իսկ եթե այդ հատկանիշը մի կողմ դնենք, ապա նույնիսկ կասկածելի է պարբերության՝ որպես թեկուզ հարաբերականորեն ինքնուրույն միավորի գոյությունը, որովհետև դրանից զատ մնում է ընդամենը տրոհական ինչ-որ առանձնահատկությամբ տեքստի հատված, որի առանձնացումը իր նման այլ հատվածներից պարզապես անհասկանալի կլինի, քանի որ ցանկացած տրոհում՝ որպես քերականական իրողություն, առաջին հերթին որևէ տրամաբանություն է ենթադրում: Ուրեմն պարբերությունը նույնիսկ որպես բովանդակային հանգույց բնորոշող հայեցակետն ընդունելիս արժե վերապահում անել, քանի որ, այնուամենայնիվ, կան տեքստեր, որոնցում բովանդակային հանգույցները կարող են բաշխված լինել անգամ յուրաքանչյուր նախադասության մեջ: Այդպիսին են հատկապես չափածո տեքստերը, որոնք կոչված են համեմատաբար փոքրաթիվ լեզվական միավորների համադրությամբ հաղորդելու մտքի (լեզու, բառ) և զգացում-զգացմունքների (մեղեդայնություն, հնչյուն) միասնական պոթեկումը: Եթե դիտարկենք, օրինակ, ստորև բերվող բանաստեղծական տողերը և եթե համարենք, որ չափածո տեքստը ևս բաղկացած է պարբերություններից (տվյալ օրինակում, ասենք, յուրաքանչյուր քառատողը մեկ պարբերություն համարենք), կնկատենք, որ որպես գերբովանդակություն բաղադրող՝ բովանդակային հանգույցները արտահայտված են ոչ թե նախադասության, ոչ թե մեկ քառատողի, այլ յուրաքանչյուր բառի, առաջին երկու և վերջին երկու տողերը կազմող անդամների շարադասության փոփոխությունների միջոցով:

Ночь, улица, фонарь, аптека,
 Бессмысленный и тусклый свет.
 Живи еще хоть четверть века –
 Все будет так. Исхода нет.

⁵ **Бабенко Л., Казарин Ю.** Лингвистический анализ художественного текста. М., 2004, с. 160.

Умрешь – начнешь опять сначала
И повторится все, как встарь:
Ночь, ледяная ряб канала,
Аптека, улица, фонарь.

А. А. Блок

Իսկ եթե որպես պարբերություն ամեն դեպքում նկատի ունենանք տրամաբանական և տրոհական ինչ-որ առանձնահատկություններով հատվածը, ապա պետք է ասել, որ այդ դեպքում էլ տեքստերի որոշ նմուշների առնչությամբ խնդիր է առաջանում տեքստակազմիչ այս միավորի առումով: Այս մոտեցմամբ, օրինակ, պուրոռեալիզմի, դադաիզմի կամ աբսուրդի թատրոնի որևէ երկում պարբերությունը որպես տրամաբանորեն կապակցված նախադասությունների միացություն սահմանելը դժվար կլինի: Մյուս կողմից էլ՝ այս ուղղություններին պատկանող տեքստերում նույնպես կան ձևային (տրոհական) առումով տիպական պարբերություններ, որոնք ամբողջացնող նախադասությունները, սակայն, տրամաբանական հաջորդականություն չունեն կամ տրամաբանորեն անկանխատեսելի հաջորդականություն ունեն: Կարելի է եզրակացնել, որ պարբերություն ասվածը սահմանելի է որպես տեքստի հեղինակի կողմից՝ տվյալ տեքստում ոչ թե միավորած, այլ պայմանականորեն ընդգծած նախադասություն կամ նախադասությունների խումբ: Կարելի է ասել նաև, որ պարբերությունները՝ որպես տեքստի բաղադրիչներ, հեղինակի սահմանած բովանդակային կորիզներն են, ինչ-որ առումով գերբովանդակության բանալիներ:

Մի տեքստի պարբերությունը միանգամայն հնարավոր է գործածել նաև այլ տեքստերում՝ որպես մեջբերում, որպես լրացում և այլն: Այսպիսի անցումները ընդունված է անվանել միջտեքստայնություն (интертекстуальность)⁶, և այս երևույթին անդրադարձող զանազան տեսակետներ կան⁷: Պարբերության կրած կամ արտահայտած բովանդակությունը այն տեքստում, որտեղ այդ պարբերությունն առաջին անգամ է ներկայացվում, անվանենք բացարձակ բովանդակություն: Բոլոր մյուս տեքստերում, որտեղ տվյալ պարբերությունը կարող է գործածվել՝ ստանալով որևէ դեր, այդ բովանդակությունն անվանենք հավելյալ բովանդակություն: Տեքստը՝ որպես մեկ բարդ բովանդակություն, փաստորեն կարող է բաղկացած լինել կա՛մ ամբողջովին բացարձակ բովանդակություններից, կա՛մ լինել բացարձակ և հավելյալ բովանդակությունների զուգակցում: Միննույն պարբերությունը (բովանդակային հանգույցը), եթե գործածվում է որպես հավելյալ բովանդակություն, յուրաքանչյուր նոր համատեքստում վերածվում է որակապես նոր բովանդակային հանգույցի՝

⁶ Տե՛ս **Кристиева Ю.** Избранные труды: Разрушение поэтики. М., 2004, էջ 527:

⁷ Միջտեքստայնության մասին որոշ տեսակետներ տե՛ս **Башкатова Ю.** Интертекстуальность словесно-художественного портрета. Кемерово, 2006, էջ 22:

նոր գործառնություն: Ըստ էության ցանկացած տեքստ կարող է համալրվել նոր պարբերություններով (բովանդակային հանգույցներով), և յուրաքանչյուր անգամ տեքստերի միջև այս կամ այն միավորի անցումը ընթերցողին դարձնում է հեղինակին համագործակից⁸:

Վերևում մենք խոսեցինք հեղինակի կողմից սահմանվող գերբովանդակության մասին, որը հիմք է տալիս ասելու, որ ամեն դեպքում ցանկացած բարդ միտք՝ տեքստ, ունի որոշակի նպատակայնություն, որը կարող է լինել ազատ կամ պարտադիր: Երբ բարդ միտքը բաղադրող բոլոր բովանդակային հանգույցները միավորված են մեկ բառային կապակցության՝ վերնագրի ներքո, միտքը ունի պարտադիր նպատակայնություն, իսկ եթե վերնագիրը բացակայում է, ապա միտքն ունի ազատ նպատակայնություն: Այսինքն՝ եթե տեքստը որևէ կերպ վերնագրված է, ապա տեքստի հասցեատիրոջը մի տեսակ պարտադրվում է տվյալ տեքստում որսալ վերնագրի պարփակած գաղափարը, բովանդակությունը: Վերնագիրը՝ որպես տեքստակազմիչ միավոր, եթե կարելի է ասել, ամենապատասխանատու միավորն է. այն կոչված է ընդգրկելու գերբովանդակությունը: Վերնագրի ընտրությունը, այսպես ասած, գերբովանդակության համառոտագրությունն է: Սա տեքստի այն միավորն է, որի շնորհիվ հեղինակը ներկայացնում է իր մտքի սահմանները տվյալ տեքստում, իսկ տվյալ տեքստն ընկալողի համար վերնագրի շնորհիվ կամ պատճառով ուրվագծվում են իր մտածելու սահմանները տվյալ տեքստի շրջանակում: Այսինքն՝ տեքստի վերնագիրը մտքի ընթացքի ճշգրտիչ, ուղղորդիչ միավոր է, որը, միանշանակ ձև, բայց բովանդակային ադոտ պարունակություն ունեցող միավոր է: Վերնագիրը տեքստի թերևս ամենահակասական միավորն է, քանի որ մի կողմից՝ միտքը պահում է որոշակի սահմաններում (օրինակ՝ երբ կարդում ենք «451 աստիճան ըստ Ֆարենհայտի», իհարկե մեր միտքը չափազանց բարձր ջերմաստիճանի և դրա հետ կապված ինչ-որ իրողությունների սահմաններում է սավառնում, բայց միայն այդ վերնագրի ներքո եղած տեքստի շնորհիվ ենք պարզում կամ գոնե կարծում՝ պարզել ենք հեղինակի փոխանցած գերբովանդակությունը, այն, թե հատկապես ինչ նկատի ունի Ռեյ Բրեդբերին իր ֆանտաստիկ վեպում), բայց մյուս կողմից՝ կարող է այնքան լայն սահմաններ տալ ընկալողի մտքին⁹, որ այն ընդհանրապես հեռանա հեղինակի՝ տեքստում ներդրած գերբովանդակությունից (օրինակ՝ երբ կարդում ենք «Մեծ հուլիսներ», դժվար թե առաջին իսկ պահին պատկերացնենք հենց այն գերբովանդակությունը, որ Չարլզ Դիկկենսը մեզ փոխանցել է այս վեպում) : Պատահական չէ, որ բազմաթիվ ընթերցողներ գրական երկը վերցնում

⁸ Տե՛ս **Пьер-Гро Н.** Введение в теорию интертекстуальности. М., 2008, էջ 66:

⁹ Սովաճը հարում է վերնագրի վերաբերյալ այն տեսակետին, որի համաձայն՝ տեքստի վերնագիրը բացահայտում է հիմնական բովանդակությունը, հասկացության էությունը, իսկ երբեմն ընդամենը մատնացույց է անում մտքի առարկան (տե՛ս **Гальперин И.**, նշվ. աշխ., էջ 134):

են կարդալու կամ չեն վերցնում կարդալու այն պատճառով, որ վերնագիրը գրավիչ կամ պակաս գրավիչ է նրանց համար. իրենց փնտրած գերբովանդակությունը չի խոստանում:

Սակայն եթե տեքստը չունի վերնագիր, ապա այն ընկալողը առավել ազատ է և կարող է ինքն իր համար սահմանել տվյալ տեքստի գերբովանդակությունը: Առանց վերնագրի տեքստը ավելի մեծ հնարավորություն ունի մինչև վերջ կարդացված լինելու:

Եթե ընդարձակ բովանդակությունը ընդարձակ ձև է պահանջում որպես արտահայտություն, ապա տեքստի այս երկու բաղադրիչները՝ վերնագիրը և պարբերությունը, այդ հավասարակշռության խախտումներ են: Վերնագիրը և պարբերությունը ծավալային առումով և բովանդակային ընդգրկումով հակադարձ համեմատական են իրար. ընդամենը մի քանի բառերի կապակցության միջոցով հնարավոր է ընդգրկել բազմաթիվ պարբերությունների կրած բովանդակությունները: Այսինքն՝ բառից կամ բառերից բաղկացած վերնագիրը բովանդակությամբ առավել ընդգրկուն է, քան մեկ պարբերությունը: Եվ եթե անդրադառնանք «միջտեքստայնություն» երևույթին, ապա արժե ընդգծել, որ առկայության դեպքում վերնագիրը՝ որպես տեքստակազմիչ միավոր, ի տարբերություն պարբերության և մյուս միավորների՝ բառ, բառակապակցություն և այլն, գերազանցապես անփոխարինելի է և միջտեքստային անցումներից ավելի զերծ. եթե վերնագիրը գործածվում է որևէ այլ տեքստում, ապա այն ոչ թե տվյալ տեքստի բաղադրիչ մաս է դառնում, այլ յուրատեսակ գերտեքստի մի մաս՝ հղում այն գերբովանդակությանը, որ պարփակում է ինքը. դա նոր գերբովանդակության մի մասնիկ է, որով ընկալողի միտքը պարզապես մի պահ դուրս է գալիս տվյալ տեքստից, ամենայն հավանականությամբ ենթագիտակցորեն կամ գուցե «դիմելով լեզվական հիշողությանը»¹⁰, վերհիշում է կամ չի վերհիշում այդ վերնագրի կրած գերբովանդակությունը և դարձյալ վերադառնում ընկալվող տեքստին:

Տեքստի ցանկացած պարբերություն միանգամայն հնարավոր է փոփոխության ենթարկել՝ առանց խախտելու դրա ի սկզբանե ունեցած դերն ու իմաստը՝ բացառությամբ, թերևս, եզակիության աստիճանի հեղինակային բովանդակություններ կրող պարբերությունների, ինչպես, օրինակ, արդեն հիշված գրական ուղղություններին (սյուրռեալիզմ, դադաիզմ, աբսուրդի թատրոն...) պատկանող երկերի մեջ, որոնք, ինչպես ոչ մի այլ տեքստ, հեղինակի խիստ անհատական հայացքն ու վերլուծությունն են ներկայացնում: Օրինակ՝ Միլլերի «Խեցգետնի արևադարձը» վեպում որևէ պարբերության ձևային փոփոխությունը անկասկած կլիներ ընդհանուր պատկերը, կխախտի «տեքստի իմաստային ներքին ամբողջականությունը»¹¹: Մինչդեռ, օրինակ, որևէ գիտական

¹⁰ Фатеева Н. Интертекст в мире текстов. М., 2007, с. 50.

¹¹ Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык. М., 2002, с. 61.

տեքստում ցանկացած պարբերության ձև հնարավոր է համապատասխան կերպով փոփոխել, և այդ փոփոխությունից բովանդակության ընդհանուր պատկերը տանուլ չի տա:

Եվ եթե տվյալ տեքստի որևէ պարբերություն հնարավոր է փոփոխել կամ նույնիսկ փոխել՝ առանց խախտելու բարդ մտքի նպատակայնությունը, ապա վերնագրի փոփոխվելը կարող է բեկել տվյալ բարդ մտքի նպատակայնությունը: Այլ խոսքով՝ վերնագիրը տեքստի պարբերությունների բովանդակությունների՝ հեղինակի սահմանած նպատակայնության ցուցիչն է, իսկ վերնագրի բացակայությունը տեքստի հասցեատիրոջ համար տվյալ տեքստի նպատակայնության բացահայտման հնարավորությունը կամ նպատակայնության անհատականացումն է: Վերնագիր ունեցող տեքստում, որքան էլ ջանա հասցեատերը, չի կարող վերնագրի կրած բովանդակությանը խիստ հակասող բովանդակություն սահմանել: Եվ հակառակը, եթե տեքստը չունի վերնագիր, ապա հասցեատերը միանգամայն կարող է «յուրովի հասկանալ» տեքստի գլխավոր իմաստը կամ ըմբռնել բարդ միտքը, տեղի է ունենում, այսպես ասած, տեքստում «ներդրված տեղեկատվության մի հայեցակետի կարևորում և մյուսների ժամանակավոր կամ լրիվ մոռացում»¹²:

Վերնագրի և պարբերության եզակիության աստիճանները նույնպես բևեռային են. վերնագիրը եզակի է բովանդակային պլանում, իսկ պարբերությունը՝ ձևային: Այսինքն՝ միևնույն արտահայտությամբ հնարավոր է նշանակել տարբեր գերբովանդակություններ, իսկ միևնույն բովանդակային հանգույցը կարելի է արտահայտել տարբեր լեզվական կառույցներով՝ որպես պարբերություն: Այս բևեռայնությունը, բնականաբար, փոփոխական է՝ կախված տեքստերի ոճերից: Օրինակ՝ գիտական տեքստերը կարող են ունենալ հարևան, և՛ վերնագրեր և՛ գերբովանդակություններ, իսկ գեղարվեստական ոչ մի երկ չի կարող կազմված լինել նույն վերնագրից և նույն գերբովանդակությունից (առնվազն ծիծաղելի կլինի, եթե որևէ մեկը վեպ գրի «Մեր ժամանակի հերոսը» վերնագրով՝ լերմոնտովյան բովանդակությամբ), իհարկե եթե տվյալ երկը որևէ թափառող սյուժեի վերամշակում չէ, որի դեպքում, սակայն, արդեն տարբեր կլինեն բովանդակային հանգույցները՝ ձևով ու բովանդակությամբ (հիշենք, օրինակ, «Քաջ Նազար» վերնագրով հայտնի մի քանի գեղարվեստական մշակումները) :

Հետաքրքիր է նաև, որ ըստ բովանդակության բացահայտության՝ տեքստը կարող է լինել և՛ ներդաշնակ (նկատի ունենք ուղիղ իմաստով վերնագրի ու պարբերությունների և կամ փոխաբերական իմաստով վերնագրի ու պարբերությունների համադրությունը), և խառը տիպի (նկատի ունենք փոխաբերական իմաստով վերնագրի և ուղիղ իմաստով շարադրված պարբերությունների համադրությունը կամ ուղիղ ի-

¹² Лотман Ю., նշվ. աշխ., էջ 88:

մաստով վերնագրի ու փոխաբերական իմաստով շարադրված պարբերությունների համադրությունը):

Բովանդակային բացահայտության առումով տեքստը կատարելապես կախված է ոճից, օրինակ՝ չի կարող դիմումի տեքստը լինել փոխաբերական, սակայն երգիծանքը թույլ է տալիս ն՝ վերնագրի, ն՝ պարբերությունների բովանդակային ցանկացած չափի բացահայտություն:

Բանալի բառեր – *տեքստ, պարբերություն, վերնագիր, գերբովանդակություն, բովանդակային հանգույց, բացարձակ բովանդակություն, հավելյալ բովանդակություն, միջտեքստայնություն*

СИРАНУШ ОГАНЕСЯН – Заглавие и абзац как единицы, составляющие текст. – Текст – это способ выражения и отчуждения мысли автора. С этой точки зрения мысль есть некое сверхсодержание, которое вкладывается в языковые формы. Как сложная структура текст предполагает наличие в своем составе единиц относительно малых размеров. В качестве такой единицы выступает абзац.

Абзац является носителем содержательного узла, с помощью которого для воспринимающего завершается сверхсодержание текста.

Другой единицей текста является заглавие, которое в некоторых текстах может отсутствовать. Если текст имеет заглавие, значит, это особо-целевой текст, т.е. автор определяет сверхсодержание для воспринимающего. А если заглавие отсутствует, то это свободно-целевой текст, и воспринимающий в какой-то мере свободен при выборе сверхсодержания.

Заглавие и абзац по объёму и содержательному охвату можно противопоставить друг другу: заглавие, несмотря на компактную форму, имеет бо́льшую содержимость; абзац, несмотря на более объёмную форму, обладает сравнительно меньшей содержимостью.

Ключевые слова: *текст, заглавие, сверхсодержание, содержательный узел, абсолютное содержание, дополнительное содержание, интертекстуальность*

SIRANUSH HOVHANNISYAN – The Title and the Paragraph as Text Constituting Units. – The text is a way of expressing and alienating the author's thoughts. From this perspective thought is some kind of supercontent which is embedded in linguistic forms. As a complex structure, the text implies in its structure units of relatively small size. Paragraph appears to be such a unit. The paragraph is a carrier of a content node with the help of which text supercontent is completed for perceivers.

Another text unit is the title which can be absent in some texts. If the text has a title it means the text is specifically-targeted one, that is, in this case, the author defines supercontent for perceivers. But if the text does not have a title, so it is free targeted text and to some extent, perceivers are free in the selection of supercontent. On content coverage title and paragraph are opposed to each other. The title, despite its relatively compact shape, has a broader content whereas the paragraph despite its broader shape has a relatively smaller content.

Key words: *text, title, supercontent, content node, absolute content, additional content, intertextuality*